

Međukulturni dijalog i kulturna suradnja na primjeru euroregije Dunav–Drava–Sava

Mihela Melem Hajdarović

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb
mihela.melem@lzmk.hr

SAŽETAK: Teritorijalna suradnja danas je jedan od glavnih ciljeva regionalne politike Europske unije¹. Znatna napredak u euroregionalnom udruživanju Europa je doživjela 1990-ih, a u to je doba i Hrvatska dobila svoju prvu euroregiju, Dunav–Drava–Sava, koja je osnovana 1998. U radu se analiziraju međukulturni dijalog i kulturna interakcija unutar te euroregije i to kroz tri kategorije za ovo istraživanje relevantnih podataka – opće informacije, povijesnu baštinu i kulturna događanja. Cilj je rada utvrditi ostvaruje li ta euroregija međukulturni dijalog i kulturnu suradnju, ako da, na koji način, te je li on uspješan. U radu se provodi i kraća usporedna analiza međukulturnoga dijaloga i kulturne suradnje te i preostale dvije hrvatske euroregije.

Ključne riječi: euroregija²; prekogranična suradnja; euroregija Dunav–Drava–Sava; međukulturni dijalog; kulturna suradnja

1. Uvod

Ljudi su se stoljećima nastojali povezati, uspostaviti saveze, vjerujući kako ih savezi čine jačima – u ratu, trgovini i politici. Ne može se sa sigurnošću reći je li taj proces dosegnuo svoj vrhunac u XX. stoljeću, no nakon Drugoga svjetskog rata i uspostava Europske ekonomske zajednice, Europske zajednice za ugljen i čelik te Europske zajednice za atomsku energiju, sljedeći korak u europskom udruživanju bile su euroregije. Prve euroregije nastale su na području tadašnje Europske ekonomske zajednice³, no padom »željezne zavjese« euroregionalno udruživanje proširilo se i na područja koja su nekad pripadala Istočnom bloku. Prva je na tom području 1993. bila uspostavljena Karpatska euroregija.

¹ Europska je unija 2017. imala 79 euroregija, od kojih se tri (Jadransko–jonska, Dunav–Drava–Sava i Drina–Sava–Majevica) protežu i hrvatskim prostorom.

² Također i europska regija ili euregija.

³ Prva euroregija, EUREGIO, osnovana je na njemačko-nizozemskoj granici 1958.

No, što su to euroregije? I kako one ostvaruju međukulturni dijalog i kulturnu suradnju na svojem području? Riječ regija potječe od latinske riječi *regio, regionis*, koja označava liniju odvajanja, među, pokrajinu⁴. No regiju ne treba gledati kao na prostor koji je rezultat na primjer unutrašnje podjele države, nego kao na područje koje je, zahvaljujući svojim obilježjima (prirodno-zemljopisnim, društveno-gospodarskim, povijesnim), posebno, jedinstveno, te koje se upravo zbog tih svojih osobitosti izdvaja iz okolnoga prostora. Rogić (1963)⁵ regiju naziva »jedinkom geografski kompleksnog prostora zemljine površine«. No s druge strane niti jedan prostor nije toliko homogen da je jedinstven po svim svojim karakteristikama, stoga homogenost pri izdvajanju i proučavanju regija treba ovisiti o izboru i sistematizaciji kriterija⁶.

Stoga, promatrajući površine regija, može se zaključiti da one mogu obuhvaćati veći ili manji dio prostora unutar jedne države, ali se mogu protezati i preko površina nekoliko država. Kad se na taj način promatraju, može se izdvojiti nekoliko tipova regija: regije koje se protežu površinom unutar teritorija jedne države, regije manjih razmjera odnosno transnacionalne regije površina kojih se proteže preko jedne ili nekoliko državnih granica te regije velikih razmjera odnosno transnacionalne regije površina kojih se proteže preko prostora više država (obično četiri i više). Prekogranične regije mogu biti i regije manjih i regije većih razmjera, no samo se regije manjih razmjera na europskom prostoru definiraju kao euroregije⁷. Regije velikih razmjera nazivaju se radnim zajednicama.

Vijeće Europe definiralo je još 1972. euroregiju kao »prostor koji karakteriziraju homogene značajke i funkcionalne međuovisnosti«⁸, a 1995. prekograničnu regiju objasnilo je kao potencijalnu regiju koja ima svojstvenu geografiju, povijest, ekologiju, etničke skupine koje taj prostor naseljavaju, ekonomske mogućnosti i dr., cjelovitost (jedinstvo) koje je prekinuta državnim granicama odnosno suverenitetom vlada koje njome kao regijom upravljaju svaka sa svoje strane državne granice⁹. Udruženje europskih pograničnih regija (The Association of European Border Regions – AEBR¹⁰) uspostavilo je kriterije za definiranje euroregija:

⁴ Cvitanović, Alfonso, *Geografski rječnik*, Zadar 2002., str. 441.

⁵ Rogić, Veljko, »Geografski koncept regije«, *Geografski glasnik*, 25(1963), str. 8.

⁶ Ibid.

⁷ Perkman, Markus, »Cross-border co-operation as policy entrepreneurship: explaining the variable success of European cross-border regions«, *CSGR Working Paper*, 166(2005), str. 3.

⁸ Council of Europe: 1. Europäisches Symposium der Grenzregionen. Die Zusammenarbeit europäischer Grenzgebiete, Strasbourg 1972., str. 29.

⁹ Council of Europe: Manuel de coopération transfrontalière à l'usage des collectivités locales et régionales en Europe, Strasbourg 1995.

¹⁰ Službena internetska stranica: <http://www.aebr.eu/en/>.

- unutar euroregija postoje udruge lokalnih ili regionalnih vlasti (administrativno-teritorijalnih jedinica) s obje strane granice koje ostvaruju prekograničnu suradnju,
- euroregije mogu imati skupštinu, koja je u tom slučaju najviše tijelo upravljanja, no mora imati stalna tijela – tajništvo te tehnički i administrativni tim,
- organizirane su kao neprofitna udruženja ili zaklade (u skladu s odgovarajućim nacionalnim zakonima koji su na snazi s obje strane granice),
- surađuju na temelju međudržavnih ugovora.

Unatoč ovim prilično jasnim kriterijima, pojam euroregije ipak se ponekad koristi prilično neprecizno, podrazumijevajući razne oblike udruživanja¹¹ i često se miješa s pojmom radne zajednice. Stoga je ovaj oblik udruživanja neophodno točno definirati kao prekograničnu regiju manjih razmjera koja se prostire preko jedne ili nekoliko državnih granica (širine ne manje od 50 km niti puno veće do 100 km). Za razliku od euroregija, regije većih razmjera odnosno radne zajednice zauzimaju puno veću površinu i obično se protežu preko više¹² državnih granica. Osim površinom, euroregije i radne zajednice razlikuju se i po načinu organizacije unutar udruženja¹³ i po razini državnih tijela koja s njima surađuju. Tijela u euroregijama su Predsjedništvo, Vijeće/Skupština, Tajništvo, a po potrebi osnivaju i radne grupe za pojedina područja te obično surađuju s lokalnim vlastima (nižom razinom vlasti). Za razliku od njih, radne zajednice, zbog veličine prostora koje obuhvaćaju, obično imaju puno veće organizacijsko tijelo, koje je upravo zbog te veličine nužno tromije te stoga teže donosi odluke^{14,15}. Zbog svoje veličine, radne zajednice surađuju s regionalnim vlastima (višom razinom vlasti).

¹¹ Neka udruženja službeno su uzela naziv euroregije no po svojem karakteru ustvari su radne zajednice. Jedno od takvih udruženja Karpatska je euroregija, koja se sastoji od 18 teritorijalno-administrativnih jedinica (na području pet istočnoeuropskih država), a koja se zbog svoje veličine (a djelomično i unutrašnje organizacije) ne može nazivati euroregijom.

¹² Obično više od šest državnih granica.

¹³ Po svojem statutu, euroregija Dunav–Drava–Sava udruga je sa sljedećim tijelima: Skupštinom, Predsjednikom, Izvršnim i Nadzornim odborom te raznim drugim radnim tijelima.

¹⁴ Perkman, Markus, »Cross-border regions in Europe: significance and drivers of regional cross-border co-operation«, *European Urban and Regional Studies*, 10(2003) 2, str. 163.

¹⁵ To najbolje prikazuje unutrašnje ustrojstvo Karpatske euroregije koje se sastoji od Vijeća, Predsjednika, Predsjedništva, Izvršnog direktora, pet nacionalnih ureda (poljskoga, ukrajinskoga, mađarskoga, slovačkoga i rumunjskoga), Financijske komisije te komisija za regionalni razvoj, zaštitu okoliša, društvenu infrastrukturu, prekograničnu trgovinu i prirodne katastrofe (Tanaka 2006., str 68). Iz

No bez obzira s kojoj razinom vlasti surađivale, euroregije nemaju nikakvu političku moć niti za svoj rad odgovaraju bilo kojoj vladi ili instituciji. Svrha njihova djelovanja promocija je zajedničkih interesa u prekograničnom području i suradnja pri njihovu ostvarenju, u svrhu općega dobra. Iskustva većega broja euroregija pokazuju kako se promijenio položaj velikoga broja nekadašnjih prostora koji su u početku zbog svojega geografskog položaja bili granični prostori (te su zbog toga imali marginalnu ulogu u geografskom, ekonomskom, prometnom i političkom smislu), no njihovim udruživanjem položaj im se promijenio te su svoju nekad marginalnu poziciju pretvorili u centralnu.

Najveći dio napora u euroregijama često je usmjeren ka uklanjanju prepreka i ostvarenju suradnje u gospodarskom aspektu – omogućavajući pritom radnicima i poslodavcima zaposlenje te osiguravajući mobilnost ljudi, usluga, roba ili kapitala. Bez odgovora su zato često ostajala neka druga problematična pitanja vezana uz poznavanje različitih kultura, jezika, socijalnoga i političkoga sustava, a nedostajalo je i metodologije za međukulturni rad.

1.1. Što je međukulturni dijalog?

Deklaracija o međukulturnom dijalogu i sprječavanju konflikata (Declaration on Intercultural dialogue and conflict prevention),¹⁶ usvojena na Konferenciji europskih ministara kulture održanoj u Opatiji 2003., interkulturni dijalog definira kao »skup alata koji se koriste za promicanje i zaštitu koncepta kulturne demokracije koji obuhvaća opipljive i neopipljive elemente koji bi mogli (očitujući se u višestrukim identitetima bilo individualnim ili kolektivnim, u transformacijama i u novim oblicima kulturnog izražavanja) poticati sve oblike kulturne raznolikosti«. Konferencija je zaključila da se međukulturni dijalog mora, bez iznimke, proširiti na svaku moguću kulturnu sastavnicu, bilo da se radi o kulturi u strogom smislu riječi bilo o njezinu političkom ekonomskom, socijalnom, filozofskom ili vjerskom aspektu.

Europski institut za komparativna istraživanja kulture (The European Institute for Comparative Cultural Research, ERICarts Institute) u svojem je projektu Razvoj raznolikosti (Sharing Diversity, 2008)¹⁷ definirao međukulturni dijalog kao proces koji uključuje otvorenu razmjenu informacija između pojedinaca/skupina/organizacija s različitim kulturnim pozadinama i svjetonazorima, koja se obavlja s međusobnim poštovanjem. Ciljevi su takva dijaloga prema ERICarts Instituteu: raz-

njezina unutrašnjega ustrojstva vidi se da ona ne funkcionira na način na koji funkcioniraju euroregije, nego kao radne zajednice.

¹⁶ <http://www.coe.int/T/E/Com/Files/Ministerial-Conferences/2003-Culture/declaration.asp>

¹⁷ Sharing Diversity, 2008., str. XIII (predgovor).

vijanje dubljega (ne površinskog) razumijevanja različitih perspektiva i praksi, povećanje angažmana sviju strana, osiguravanje ravnopravnosti i unaprjeđenje kreativnih procesa. Sličnu definiciju međukulturnoga dijaloga donosi i Bijela knjiga o međukulturnom dijalogu koju je 2008. objavilo Vijeće Europe¹⁸, a koja međukulturni dijalog definira kao proces koji obuhvaća otvorenu i dostojanstvenu razmjenu mišljenja između pojedinaca i grupa različitoga etničkog, kulturnog, vjerskog i jezičnog podrijetla i naslijeđa, uz uzajamno razumijevanje i poštovanje.

Mogli bismo dakle zaključiti da međukulturni dijalog unutar euroregije obuhvaća kulturne inicijative i aktivnosti koje okupljaju pojedince/skupine/organizacije iz različitih zajednica koje međusobnom suradnjom ulaze u višesmjerni komunikacijski proces. Uzimajući u obzir da je prostor euroregije »dijeljeni prostor«, cilj međukulturne razmjene može biti transformativan kod svih sudionika jer konstruktivan dijalog i kulturna razmjena približavaju kulture. Mogli bi nas naučiti tomu kako nadići međusobne razlike i stare sukobe (ili povijesna neprijateljstva) pronalaženjem zajedničkih ciljeva. Pritom je važno osigurati slobodu izražavanja te volju i umijeće slušanja drugoga. Društvo koje je uspjelo osigurati dobrobit svim svojim članovima, koje nema izražene polarizacije i koje minimalno ističe svoje različitosti postiglo je socijalnu koheziju. Takvo društvo osigurava svim svojim sudionicima da slobodno uživaju u vlastitoj kulturi¹⁹, a da pritom poštuju druge, odnosno da po vlastitom probiru svoj identitet obogate integracijom kulturnih značajki neke druge skupine ili zajednice. Takvo je društvo kulturno vitalno i diversificirano.

2. Metodologija i pristup

Kombinirana su dva tipa istraživanja: primarno (osobni kontakt s osobama koje obavljaju poslove u euroregiji, putem e-pošte i telefona²⁰) i sekundarno (prikupljanje i analiza podataka, dosad objavljenih u tiskanom obliku ili na internetskim stranicama), rezultati kojih će se u radu analizirati i interpretirati te na temelju kojih će se donijeti konačni zaključci.

Neka od osnovnih ljudskih prava su prava na etničko, kulturno, vjersko i jezično određenje. Za ovo istraživanje odabrana su tri tipa relevantnih podataka koje je potrebno prikupiti i interpretirati kako bi se utvrdilo u kojoj se mjeri poštuju neka

¹⁸ https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf

¹⁹ Svaki pojedinac na neki je način »proizvod« svoga naslijeđa i socijalna podrijetla. Pravo na konzumaciju vlastite kulture jedno je od temeljnih ljudskih prava.

²⁰ Provodi se za prikupljanje informacija do kojih se nije moglo doći na službenoj internetskoj stranici. Premda sam upitnik o međukulturnoj suradnji i kulturnom dijalogu poslala vodstvu euroregije, do kraja pisanja članka nisam dobila niti jedan (pisani ili usmeni) odgovor.

od tih prava. Svaki od tih tipova ustvari je malo zasebno područje istraživanja podijeljeno u tri potkategorije²¹:

- Opće informacije
 - statut (promatra se način na koji euroregija namjerava provoditi kulturnu interakciju),
 - službeno priznata nacionalna manjina u drugim državama,
 - pravno prepoznat jezik nacionalnih manjina,
 - informacije o kriminalnim radnjama (kulturno ili religiozno motivirani),
 - postojanje prava na samoupravljanje ili regionalnu autonomiju nacionalnih manjina na tom području.
- Povijesno naslijeđe
 - postojanje zajedničkoga povijesnog naslijeđa,
 - postojanje zajedničkih projekata, izložba ili promocija zajedničkoga naslijeđa, kulture ili jezika.
- Kulturni događaji
 - festivali (filmski, plesni, literarni),
 - nagrade (umjetničke, književne),
 - izdanja (knjige, vodiči),
 - društvene organizacije (kulturna udruženja),
 - razvijenost sustava informiranja (novine, internetske stranice, televizijski programi),
 - ostalo (izložbe, koncerti i dr.).

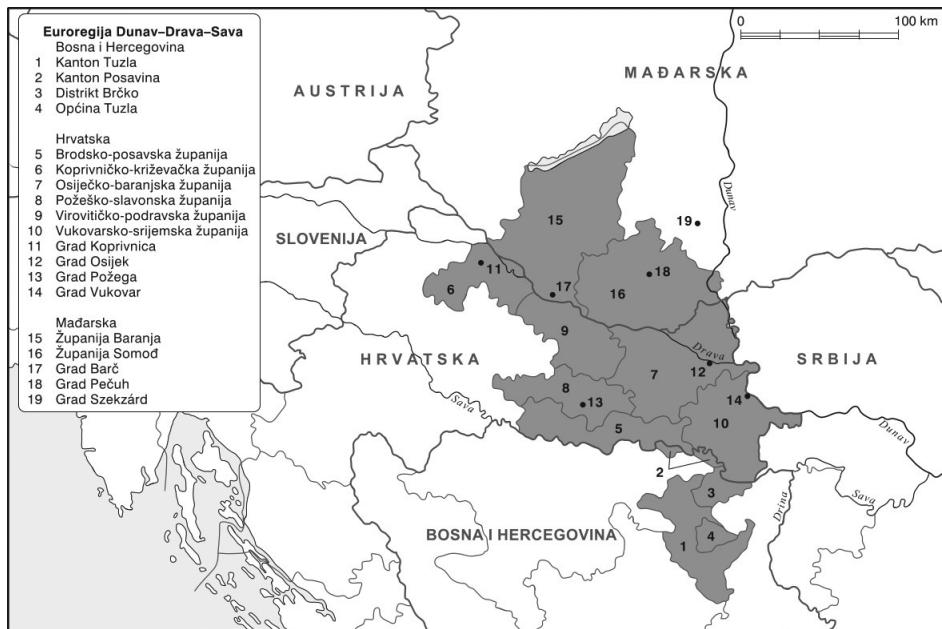
Pretpostavljam da se na primjeru euroregije Dunav–Drava–Sava neće moći pronaći svi relevantni čimbenici koji su gore navedeni, no oni su ovdje izneseni kao vodiči što na prostoru euroregije treba tražiti; nisu obvezujući.

²¹ Neki od kriterija slični su prijedlogu za diskusiju o međukulturnom dijalogu i kulturnoj politici ERICarts Instituta.

3. Geografske granice euroregije Dunav–Drava–Sava

Euroregija je, nakon početnih pripremnih radnji, službeno osnovana 28. studenoga 1998. u mađarskom Pečuhu²². Glavni cilj njezina osnivanja poticanje je razvoja prometne povezanosti cijeloga ovog prekograničnog područja sa središnjom Europom i jadranskom obalom koji se trebao ostvariti izgradnjom Paneuropskoga koridora Vc.

Danas se euroregija proteže prostorom Hrvatske (površina 14 590 km²; 51% površine euroregije), Mađarske (10 850 km²; 37%) i Bosne i Hercegovine (3900 km²; 12%), a naseljava ju 2 804 570 stanovnika (40% u Hrvatskoj, 32% u Mađarskoj i 28% u Bosni i Hercegovini)²³. Ovaj rad obuhvaća prostor cjelokupne euroregije. Geografske granice euroregije donesene u nastavku bit će prikazane kroz tri razine teritorijalno-administrativnoga ustrojstva na tom području: državnu (opću), te prvu i drugu razinu nakon državne. Naravno da je moguće napraviti i detaljniju podjelu prostora, ali ona za potrebe ovoga istraživanja nije bila potrebna. Najniža su razina prikazanoga teritorijalno-administrativnog ustrojstva gradovi i općine.

Karta euroregije Dunav–Drava–Sava (izradio T. Kaniški)

²² Europsko vijeće službeno ju je priznalo 15. rujna 2000.

²³ Pojedine općine (Apatin, Bač, Sombor i Subotica) u Republici Srbiji imaju status promatrača (više o statusu promatrača u članku 16. Statuta euroregije), ali nisu obuhvaćene ovim istraživanjem.

Teritorijalno-administrativne jedinice, članice²⁴ euroregije

Država	Teritorijalno-administrativna jedinica	Gradovi/općine
Bosna i Hercegovina	Kanton Tuzla	<i>općine:</i> Banovići, Čelić, Doboj Istok, Gračanica, Gradačac, Kalesija, Kladanj, Lukavac, Sapna, Srebrenik, Teočak, Živinice <i>grad:</i> Tuzla
	Kanton Posavina	<i>općine:</i> Domaljevac-Šamac, Odžak, Orašje
	Distrikt Brčko	<i>općine:</i> Bijela, Boće, Boderište, Brezik, Brezovo Polje, Brka, Brod, Bukovac, Donji Bukvik, Gornji Bukvik, Buzekara, Cerik, Čadavac, Čande, Čošet, Dubrave, Donje Dubravice, Gornje Dubravice, Gajevi, Gorice, Grbavica, Gredice, Islamovac, Krbeta, Krepšić, Laništa, Lukavac, Maoča, Marković Polje, Ogradenovac, Omerbegovača, Palanka, Popovo Polje, Potočari, Donji Rahić, Gornji Rahić, Rašljani, Ražljevo, Repino Brdo, Sandići, Donja Skakava, Gornja Skakava, Slijepčevići, Stanovi, Šatorovići, Štrepci, Trnjaci, Ulice, Ulović, Donji Vitanovići, Gornji Vitanovići, Vučilovac, Vujčići, Donji Vukšić, Gornji Vukšić, Donji Zovik, Gornji Zovik <i>grad:</i> Brčko
	Općina Tuzla	<i>grad:</i> Tuzla
Mađarska	Županija Baranja	<i>gradovi:</i> Komló, Mohač, Szigetvár, Siklós, Szentlőrinc, Kozármisleny, Pécsvárad, Harkány, Bóly, Sásd, Sellye, Villány, Mágocs <i>županijski grad (grad sa županijskim pravima):</i> Pečuh
	Županija Somod	<i>gradovi:</i> Balatonboglár, Balatonföldvár, Balatonlelle, Barcs, Csurgó, Fonyód, Igal, Kadarkút, Lengyeltóti, Marcali, Nagybalonyi, Nagyatád, Siófok, Tab, Zamárdi <i>županijski grad (grad sa županijskim pravima):</i> Kaposvár
	Grad Barč	
	Grad Pečuh	
	Grad Szekszárd	

²⁴ Osim teritorijalno-administrativnih jedinica, članice ove euroregije su i Kantonalna privredna komora Tuzle, Hrvatska gospodarska komora (Županijske komore u Osijeku, Požezi i Vukovaru) i Pečuško-baranjska trgovinska i industrijska komora.

Hrvatska	Brodsko- -posavska županija	<i>općine:</i> Bebrina, Brodski Stupnik, Bukovlje, Cernik, Davor, Donji Andrijevići, Dragalić, Garčin, Gornja Vrba, Gornji Bogičevci, Gundinci, Klakar, Nova Kapela, Okučani, Oprisavci, Oriovac, Podcrkavlje, Rešetari, Sibinj, Sikirevci, Slavonski Šamac, Stara Gradiška, Velika Kopanica, Vrbje, Vrpolje <i>gradovi:</i> Nova Gradiška, Slavonski Brod
	Koprivničko- -križevačka županija	<i>općine:</i> Drnje, Đelekovac, Ferdinandovac, Gola, Hlebine, Kalinovac, Kalnik, Kloštar Podravski, Koprivnički Bregi, Koprivnički Ivanec, Legrad, Molve, Novigrad Podravski, Novo Virje, Peteranec, Podravske Sesvete, Rasinja, Sokolovac, Sveti Ivan Žabno, Sveti Petar Orehovec, Virje <i>gradovi:</i> Đurđevac, Koprivnica, Križevci
	Osječko- -baranjska županija	<i>općine:</i> Antunovac, Bilje, Bizovac, Čeminac, Čepin, Darda, Draž, Donja Motočina, Drenje, Đurđenovac, Erdut, Ernestinovo, Feričanci, Gorjani, Jagodnjak, Kneževi Vinogradi, Koška, Levanjska Varoš, Magadenovac, Marijanci, Podravska Moslavina, Petlovac, Petrijevci, Podgorač, Punitovci, Popovac, Satnica Đakovačka, Semeljci, Strizivojna, Šodolovci, Trnava, Viljevo, Viškovci, Vladislavci, Vuka <i>gradovi:</i> Beli Manastir, Belišće, Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Osijek, Valpovo
	Požeško- -slavonska županija	<i>općine:</i> Brestovac, Čaglin, Jakšić, Kaptol, Velika <i>gradovi:</i> Kutjevo, Lipik, Pakrac, Pleternica, Požega
	Virovitičko- -podravska županija	<i>općine:</i> Crnac, Čačinci, Čadavica, Gradina, Lukač, Mikleuš, Nova Bukovica, Pitomača, Sopje, Suhopolje, Špišić Bukovica, Voćin, Zdenci <i>gradovi:</i> Orahovica, Slatina, Virovitica
	Vukovarsko- -srijemska županija	<i>općine:</i> Andrijaševci, Babina Greda, Bogdanovci, Borovo, Bošnjaci, Cerna, Drenovci, Gradište, Gunja, Ivankovo, Jarmina, Lovas, Markušica, Negoslavci, Nijemci, Nuštar, Privlaka, Stari Jankovci, Stari Mikanovci, Štitar, Tompojevci, Tordinci, Tovarnik, Trpinja, Vođinci, Vrbanja <i>gradovi:</i> Vukovar, Vinkovci, Ilok, Županja, Otok
	Grad Koprivnica	
	Grad Osijek	
Grad Požega		
Grad Vukovar		

(Izvor: službena internetska stranica euroregije)

4. Rezultati

4.1. Opće informacije

Članak 8. Statuta euroregije naglašava da su se članice udružile u euroregiju radi postizanja zajedničkih ciljeva, utemeljenih na njihovoj zemljopisnoj povezanosti, povijesnim vezama, interesu za unaprjeđenje položaja narodnosnih manjina s obje strane granice te na interesu za poticanje i pospješivanje ostvarivanja međudržavnih i regionalnih projekata. Neki od ciljeva suradnje, istaknuti su u članku 9.: uspostavljanje i razvoj međusobnih odnosa stanovništva i institucija ovoga područja (pretpostavka boljšega poznavanja, razumijevanja, suradnje i prijateljstva), stvaranje uvjeta za uspješniji protok iskustava i znanja i njihovu primjenu na dobrobit razvitka ukupnoga područja te utvrđivanje zajedničkih razvojnih interesa i zajedničke razvojne strategije u sklopu državnih sustava kojima pripadaju.

Kako bi postigla sve ciljeve koje si je postavila, euroregija će prema 10. članku Statuta organizirati zajedničke aktivnosti kojima će se promicati bogatstvo različitosti, organizirati pripremu, izradu i izvedbu zajedničkih razvojnih projekata te organizirati i poticati razvoj suradnje, među ostalim, i na područjima obrazovanja, kulture, sporta i informativnih djelatnosti.

Brojni ratovi na ovom području uzrokovali su migracije velikoga broja različitih nacionalnosti. Najbrojniji narodi i manjine na području euroregije su Mađari, Hrvati i Bošnjaci. Prema nekim pretpostavkama, ovo područje danas naseljava oko 2 800 000 stanovnika. Sve tri zemlje imaju zakone o pravima nacionalnih manjina i sve nacionalne manjine priznate su u zemljama u kojima žive. Pripadnicima nacionalnih manjina zajamčeno je pravo na obrazovanje na svom izgovornom i pisanom jeziku ustavima svih triju zemalja.

U svakoj od triju država članica postoje škole na manjinskim jezicima. Na primjer u mađarskom Pečuhu nalazi se Hrvatski centar za obrazovanje Miroslav Krleža, unutar kojega djeluju vrtić, osnovna škola, gimnazija i studentski dom. U Pečuhu se nalazi i Hrvatski institut za znanost u Mađarskoj²⁵, a hrvatski jezik predaje se na sveučilištu Janus Panonius u Pečuhu²⁶. Prema Ustavu Bosne i Hercegovine, Hrvati su jedan od triju konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini, a hrvatski je jedan od triju službenih jezika. Dakle, na područjima koja su naseljena hrvatskim

²⁵ Osim obrazovnih, postoje i kulturne institucije: Hrvatsko kazalište (jedino stručno hrvatsko kazalište izvan Hrvatske), Hrvatski klub August Šenoa i hrvatsko uredništvo mađarske televizije i radija koji emitiraju program na hrvatskom jeziku.

²⁶ Predaje se i na sveučilištu ELTE u Budimpešti te na sveučilištima u Sambotelu (mađ. Szombathely) i Baji.

stanovništvom organizirane su osnovne i srednje škole na hrvatskom jeziku. Zbog maloga broja djece mađarskoga podrijetla obrazovanje se na mađarskom jeziku ne provodi²⁷.

Pravo na obrazovanje nacionalnih manjina na materinjem jeziku u Hrvatskoj provodi se putem triju osnovnih modela (prvi je u nastavi na jeziku nacionalne manjine, drugi je u dvojezičnoj nastavi, a treći u jezičnoj kulturi) i specijaliziranoga obrazovnog okvira. Tijekom školske godine 2017/18. u Hrvatskoj je bilo sedam osnovnih i njihovih područnih škola koje su provodile nastavu na jeziku i pismu mađarske nacionalne manjine (prema modelu A), dvije osnovne škole provodile su obrazovanje prema modelu B (na mađarskom i hrvatskom jeziku), a 34 osnovne i njihove područne škole provodile su ga prema modelu C (nastava mađarskoga jezika i kulture). Prosvjetno-kulturni centar Mađara u Hrvatskoj (u Osijeku) osiguravao je osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje²⁸. Obrazovanje na bošnjačkom jeziku nije organizirano.

Službeni jezici na području država kojima se euroregija proteže su hrvatski u Hrvatskoj, mađarski u Mađarskoj te hrvatski, srpski i bosanski ili bošnjački u Bosni i Hercegovini. Sve tri zemlje potpisale su i ratificirale Europsku povelju o regionalnim ili manjinskim jezicima (usvojena 1992)²⁹. Mađarska je tom poveljom kao manjinski ili regionalni jezik prepoznala, među ostalima,³⁰ hrvatski jezik (ali ne i bošnjački ili bosanski), Hrvatska je Poveljom prepoznala, među ostalima,³¹ mađarski

²⁷ Danas u BiH ima manje od 1000 Mađara.

²⁸ Nastavu na jeziku i pismu mađarske nacionalne manjine (prema modelu A) provode osnovne škole u Zmajevcu (i njezine područne škole u Kotlini, Novom Bezdanu i Suzi), Lugu (i područna škola u Vardarcu) i Korogu. Prosvjetno-kulturni centar Mađara u Hrvatskoj (u Osijeku) osigurava osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje. Obrazovanje prema modelu B (na mađarskom i hrvatskom jeziku) provodi se u osnovnim školama Ivana Gundulića u Zagrebu i Lug u Lugu, a prema modelu C (nastava mađarskoga jezika i kulture) u osnovnim školama u Zagrebu (OŠ Ivana Gundulića), Gradini, Antunovcu, Osijeku (OŠ Frana Krste Frankopana i OŠ Franje Krežme), Belom Manastiru, Bilju, Dalju, Dardi, Dražu (i područnoj školi u Batini), Kneževim Vinogradima, Laslovu, Starim Jankovcima, Vladislavcima, Đakovu (i područnoj školi Ivanovci), Čakovcima (i područnoj školi Berak), Zmajevcima (i područnim školama Novi Bezdan i Suza), Lugu (i područnoj školi Kopačevo), Jagodnjaku, Nuštru (i područnoj školi u Marincima), Splitu (OŠ Skalice i OŠ Gripe), Dežanovcu, Grubišnom Polju, Velikoj Pisanici, Bjelovaru (IV. OŠ) i Daruvaru (Češka osnovna škola Jana Amosa Komenskog). Nastava prema modelu C za mađarsku nacionalnu manjinu za srednje škole provodi se samo u zagrebačkoj I. gimnaziji (<https://gov.hr/UserDocsImages/Moja%20uprava/Popis-%C5%Alkola-manjine%202017-2018.pdf>)

²⁹ Povelja odmah u I. članku regionalni ili manjinski jezik definira kao »jezik koji se tradicionalno rabi na području određenog državnog teritorija od strane državljana te države koji sačinjavaju grupu brojčano manju od ostatka državnog stanovništva i razlikuje se od službenih jezika te države«.

³⁰ Mađarska je 26. IV. 1995. potpisala Povelju, kojom je kao manjinske odnosno regionalne jezike prepoznala armenski, bugarski, hrvatski, njemački, grčki, poljski, romski, banjaški romski, rumunjski, rusinski, srpski, slovački, slovenski i ukrajinski jezik.

³¹ Hrvatska je Povelju potpisala 5. XI. 1997., a njome je kao manjinske ili regionalne jezike prepoznala češki, mađarski, talijanski, rusinski, srpski, slovački i ukrajinski.

jezik (ali ne i bošnjački ili bosanski), a Bosna i Hercegovina, među ostalima,³² mađarski (hrvatski je jedan od službenih jezika). Službeni jezici tijela euroregije (čl. 3 Statuta) jezici su država kojima pripadaju članice euroregije³³.

Ured za nacionalne manjine (danas Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina) u svojem je Izvješću Hrvatskom saboru, podnesenom 2008., izvijestio da je na području posebne državne skrbi u 2006. zabilježeno ukupno 3297 prekršaja iz Zakona o prekršajima protiv javnoga reda i mira, od kojih je svega njih 49 (odnosno 1%) imalo obilježja multietničke netrpeljivosti ili su izazvali pozornost javnosti, ali samo su dva događaja počinile osobe hrvatske nacionalnosti, a bila su usmjerena protiv osoba mađarske nacionalnosti. Tijekom 2007., prema istom Zakonu, utvrđeno je 3448 prekršaja (porast od 4,6%), no kategoriju međuetničke netrpeljivosti i izazivanja pozornosti javnosti imalo je 48 prekršaja, od kojih niti jedan nije bio usmjeren protiv mađarske ili bošnjačke nacionalne manjine³⁴. Podatci o kriminalnim radnjama (kulturno ili religiozno motiviranim) za područje Bosne i Hercegovine i Mađarske nisu bili dostupni, no pretpostavljam kako je situacija slična onoj u Hrvatskoj.

U Mađarskoj postoji Hrvatska državna samouprava (HDS), legitimno političko i administrativno tijelo Hrvata u Mađarskoj. Na posljednjim izborima za lokalne i manjinske samouprave, održanima 2010., utemeljeno je 127 lokalnih hrvatskih manjinskih samouprava i sedam teritorijalnih. Nacionalne manjine u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini³⁵ nemaju takva prava.

4.2. Povijesno naslijeđe

Narodi koji naseljavaju područje ove euroregije imaju bogato zajedničko povijesno naslijeđe. Geografski, to se područje proteže južnim dijelom Panonske nizine, a pojedine njezine dijelove (Baranju i Podravinu) Hrvatska i Mađarska već jako dugo dijele. Formalna zajednička povijest započinje 1102., kada su dotad neovisne Kraljevina Hrvatska i Kraljevina Mađarska sklopile personalnu uniju te za zajedničkoga kralja uzele Ladislava I. Ta je unija trajala je sve do 1527., kada su u Cetini Hrvati za vladara odabrali Ferdinanda I. Habsburgovca. Tijekom XIX. i XX. stoljeća Hrvati i

³² Bosna i Hercegovina Povelju je potpisala 21. IX. 2010., a njome je kao manjinske ili regionalne jezike prepoznala albanski, crnogorski, češki, talijanski, mađarski, makedonski, njemački, poljski, rumunjski, rusinski, slovački, slovenski, turski, ukrajinski i hebrejski (Ladino i jidiš).

³³ No radni jezik je i engleski, a bosanski odnosno bošnjački koristi se u komunikaciji između Bosne i Hercegovine i Hrvatske.

³⁴ Izvješće o provođenju ustavnoga zakona o pravima nacionalnih manjina i utrošku sredstava osiguranih u državnom proračunu Republike Hrvatske za 2007. godinu za potrebe nacionalnih manjina, str. 152 i 153.

³⁵ Većina Hrvata naseljena je na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine, no samo se jedan mali dio toga prostora preklapa s prostorom euroregije.

Mađari bili su dio Habsburške Monarhije (Austrijsko Carstvo i Austro-Ugarsko Carstvo), a tek završetkom Prvoga svjetskoga rata (nakon 816 godina) završila je habsburška vlast i personalna unija s Mađarskom.

Hrvatska i Bosna i Hercegovina dijele Posavsku regiju te zajedničku povijest, tijekom koje su tim područjem upravljali: Osmansko Carstvo (od XV. stoljeća), Država Slovenaca, Hrvata i Srba (1918), Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (1918–19), Kraljevina Jugoslavija (1929–41), Nezavisna Država Hrvatska (1941–45) i Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (1945–92). Mađarska je manjina na prostoru Bosne i Hercegovine prisutna od početaka XIII. stoljeća i tijekom kraja srednjega vijeka. Njihove kontakte prekinulo je osmansko osvajanje Bosne i Hercegovine početkom XV. stoljeća. Odnosi su se ponovno uspostavili 1878., kada se Bosna i Hercegovina pridružila Austro-Ugarskom Carstvu³⁶, ali završetkom Prvoga svjetskog rata i nestankom Austro-Ugarskoga Carstva mađarska se nacionalna manjina uglavnom povukla u Mađarsku.

Kulturno-povijesna baština može biti i dobra je osnova za razvoj različitih gospodarskih grana, no turizam od nje ima najviše koristi. Euroregija je pokrenula nekolicinu zajedničkih projekata, izložbi i promocija zajedničke baštine, kulture i jezika. Na primjer, Hrvatska i Mađarska imaju Festival zajedničke kulturne i povijesne baštine prekograničnoga područja (*Festival of Common Cultural and Historical Heritage of Cross-border Area*³⁷). Festivalom se promiču hrvatska i mađarska kuhinja, hrvatski jezik u Mađarskoj i mađarski u Hrvatskoj, uzajamne povijesne i kulturne veze, nacionalne književnosti, narodne nošnje, nacionalna glazba i plesovi, predstavljaju se povijesni putovi u obje zemlje te nudi posjećivanje kulturnih i povijesnih znamenitosti.

Zajednička povijest, geografska cjelovitost i etnografska raznolikost njeguju se u projektu Baranja ...koja nas povezuje (*Baranja ...that binds us*³⁸). Baranja je geografska i povijesna regija koja se proteže teritorijima dvaju država – Hrvatske i Mađarske, a Osijek i Pečuh su kao dva najveća grada te regije gradovi-prijatelji još od 1973³⁹. Euroregionalna suradnja na tom području rezultirala je otvaranjem projekta Složena kulturno-turistička suradnja (*Complex Cultural Tourist Cooperation*), koji je započeo 2005., a trajao je 18 mjeseci. Nositelj projekta bila je Osječko-baranjska županija, a partneri u projektu bili su joj gradovi Osijek i Pečuh te mađarska županija

³⁶ Neki austrougarski upravitelji u Bosni i Hercegovini bili su Mađari, npr. Kállay Beni i Burián Istva (Izveštaj Vijeća nacionalnih manjina Bosne i Hercegovine o položaju nacionalnih manjina 2010–2015. Sarajevo 2015., str 53.

³⁷ Zadnji je održan 2011. u Pečuhu.

³⁸ <http://www.obz.hr/hr/pdf/baranja/baranja.swf>

³⁹ Osijek ima status grada-prijatelja i s Tuzlom (od 1996).

Baranja. Projekt je financiran sredstvima Programa za susjedstvo INTERREG IIIA, a ukupna nominalna vrijednost iznosila mu je 432 425 € (195 000 € za hrvatski i 232 425 € za mađarski dio projekta). Cilj projekta bio je razvijanje zajedničke kulturne i turističke promocije kako Baranje u cjelini (regija) tako i Baranjske županije, Osječko-baranjske županije te gradova Pečuha i Osijeka kao njezinih sastavnih dijelova. Dogovorene su mnogobrojne važne aktivnosti: zajednički kulturno-turistički događaji u sklopu pripreme Grada Pečuha da 2010. postane europska kulturna prijestolnica, izrada prijavnice Osječke tvrđave za upis u UNESCO-ov popis zaštićene svjetske kulturne baštine, obnova seoskoga gospodarstva Šokačka kuća u baranjskom selu Topolju (općina Draž) i proizvodnja materijala vezanih za promociju spomenutih kulturno-turističkih događaja i lokaliteta⁴⁰. U sklopu projekta izdana je i istoimena publikacija (*Baranja ...that binds us*),⁴¹ kojoj je cilj bio prikazati zajedničke vrijednosti povijesne i geografske regije Baranje, koja je, iako sada podijeljena državnim granicama, još uvijek »jedinstven proizvod« na turističkom tržištu ne samo Hrvatske i Mađarske nego i cjelokupne Europe.

Projekt Digitalna povijest (*Digital History*) zamišljen je kao suradnja Pečuške te Đakovačke i Srijemske biskupije⁴², ali su se projektu s vremenom priključili i Osječko-baranjska županija, Državni arhiv u Osijeku, Turistička zajednica grada Osijeka, osječki Muzej Slavonije i brojne druge kulturne ustanove. Projekt je započeo 2008., povodom obilježavanja 1000. obljetnice utemeljenja Pečuške biskupije (2009) te proglašenja Pečuha europskom kulturnom prijestolnicom (2010), a financiran je sredstvima Programa za susjedstvo INTERREG IIIA. Cilj projekta bilo je predstavljanje crkvenih i svjetovnih kulturnih spomenika koji se nalaze s obje strane hrvatsko-mađarske granice, odnosno na područjima Pečuške, Đakovačke i Srijemske biskupije, a njime se pokazalo kako državne granice ne moraju biti zapreka suradnji. Projekt je rezultirao stvaranjem istoimene internetske stranice⁴³ i monografije *Naša europska baština*, objavljene na hrvatskom, mađarskom, engleskom i njemačkom jeziku. Svaka biskupija predstavljena je s tridesetak objekata crkvene i svjetovne arhitekture (na ukupno oko 18 000 fotografija)⁴⁴.

⁴⁰ http://www.ddseuro.org/portal/index.php?option=com_content&task=view&id=201&Itemid=65

⁴¹ <http://www.obz.hr/hr/pdf/baranja/baranja.swf>

⁴² Danas Đakovačko-osječka nadbiskupija.

⁴³ <http://culturenet.hr/default.aspx?id=14198>; http://www.ddseuro.org/portal/index.php?option=com_content&task=view&id=75

⁴⁴ Knjiga je objavljena, no nije poznato je li internetska stranica ikad objavljena. Danas ne postoji.

4.3. Kulturni događaji

Na području euroregije odvijaju se mnogobrojni kulturni događaji, a nekima od njih organizator je vodstvo euroregije. Međunarodni festival umjetničke tamburaške glazbe⁴⁵, osnovan 1961. godine, jedan od najdugovječnijih festivalskih događaja koji organizira Hrvatski tamburaški savez u Osijeku. Festival se tijekom godina, osim u Osijeku, održavao i u drugim slavonskim gradovima, ali i u gradovima susjednih država, poput Tuzle (jednom domaćin festivala) i Pečuha (dvaput domaćin festivala), koji se nalaze na području euroregije. No festival nije stekao karakter međunarodnoga samo zbog različitih domaćina nego i zbog mnogobrojnih sudionika (tamburaških orkestara i komornih ansambala) s područja Mađarske, Bosne i Hercegovine i Vojvodine. S obzirom na međunarodni karakter festivala te da se sadržajem manifestacije pridonosi ostvarivanju ciljeva osnivanja euroregionalne suradnje Dunav-Drava-Sava, odnosno provedbi njezinih programskih usmjerenja, Izvršni odbor euroregije donio je odluku da će od 2007. euroregija biti pokrovitelj festivala (organizator je ostao isti)⁴⁶.

U sklopu projekta Složena kulturno-turistička suradnja (*Complex Cultural Tourist Cooperation*) planirani kalendar događanja sastojao se od Tjedna gastronomije i umjetnosti (u Pečuhu), Hrvatskoga dana u sklopu Festivala kulturne baštine (u Pečuhu, na hrvatskom jeziku), Jazz Spring Festivala⁴⁷ (u Pečuhu i Osijeku), XVII. dana folkloru (u Pečuhu), XI. festivala europskih popijevki, nastupa hrvatskih zborova u Pečuhu i mađarskih u Osijeku, Jazz Spring Festivala (u Osijeku), Zsolnayeve izložbe keramike (u Osijeku) i koncerta Panonske filharmonije iz Pečuha (u Osijeku).

Euroregija je imala i projekt pod nazivom @CCESS (projekt iz INTERREG IIIA programa, vrijednosti 187 300 €), cilj kojega je bio pridonijeti razvoju digitalnoga društva umrežavanjem i internetizacijom dokumentacije jedinica regionalne i lokalne samouprave duž hrvatsko-mađarske granice. Nositelj projekta bila je mađarska Baranjska županija, a partneri u projektu bili su joj hrvatska Osječko-baranjska županija, Sveučilište u Pečuhu, pečuške regionalne vlasti (NUTS III razine) i Zaklada za mlade ekonomiste iz Mađarske. Neko vrijeme postojao je i projekt knjižnične suradnje, koju su ostvarile Gradska i sveučilišna knjižnica u Osijeku i Županijska knjižnica Csorba Győző u Pečuhu, kojemu je cilj bio omogućavanje međuknjižnične suradnje (kako bi se obogatila kulturna suradnja dviju nacija i dvije države na korist istraživača i znanstvenika).

⁴⁵ Festival je nekoliko puta mijenjao naziv. Godine 2009. u naziv festivala dodana je riječ »međunarodni«. Posljednjom promjenom (2017) u naziv festivala dodana je riječ »umjetnički«, a izbačena riječ »hrvatski«.

⁴⁶ Intervjuom s predsjednikom udruge koja organizira festival, Krešimirom Račićem, ustanovljeno je da ova odluka o pokroviteljstvu euroregije nad festivalom nikad nije zaživjela.

⁴⁷ Održavanje festivala nastavilo se i nakon završetka programa (2014. održan je po sedmi put).

Pod utjecajem hrvatske nacionalne manjine, u mađarskom se Mohaču svake godine krajem veljače održava šestodnevni karneval – Busó festival,⁴⁸ koji je nazvan po »zastrašujućem« kostimu koji su obično nosili muškarci, a sastojao se od drvene rogate maske i velikih vunениh ogrtača. Festival je prerastao u jedan od prepoznatljivih simbola Mohača te se danas u Mohaču mogu pronaći dva muzeja posvećena tom načinu kostimitanja – Busóudvar i Busó House.

Na području euroregije organizirana su brojna nacionalna društva i udruge. Udruge/društva Hrvata koji djeluju na području Mađarske su: Bunjevačka katolička čitaonica (u Baji), Kanizsai Dorottya museum (Bazni muzej za slovensku, hrvatsku i srpsku nacionalnu manjinu u Mohaču), Društvo hrvatskih novinara, Mađarsko-hrvatsko društvo, Hrvatski književni krug, Društvo hrvatske katoličke mladeži, Muzej sakralne umjetnosti Hrvata u Mađarskoj, te brojne druge bazne knjižnice, hrvatski klubovi, kulturno-umjetnička društva, pjevački zborovi i tamburaški orkestri uglavnom na području Baje, Mohača, Pečuha i Prisike⁴⁹. Mađarske udruge/društva koji djeluju na području Hrvatske su: Mađarska demokratska zajednica Hrvatske (u Bilju), Udruga mađarskih udruga (u Belom Manastiru), Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj (sjedište u Zagrebu) i Udruga mađarskih učitelja Republike Hrvatske⁵⁰. U Bosni i Hercegovini postoje tri udruge građana mađarskoga podrijetla, no samo mađarska udruga Petefi Šandor (u Brčko Distriktu)⁵¹ djeluje na području euroregije. Hrvatskih udruga i društava koji djeluju na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine ima mnogo, a njihov je rad uglavnom usmjeren k očuvanju i jačanju hrvatske nacionalne svijesti te kulture i jezika.

Euroregija je kratko izdavala i svoje glasilo – časopis za poticanje razvoja euro-regionalne suradnje Dunav–Drava–Sava, pod nazivom *Naša Europa*. Izdavanje časopisa potaknula je Agencija za lokalnu demokraciju u Osijeku (Vijeća Europe), a izlazio je pod pokroviteljstvom euroregije od 2000. do 2002. godine. Objavljena su ukupno 4 broja (na hrvatskom jeziku). Nakon što je bosanskohercegovačka strana preuzela predsjedavanje euroregijom, časopis je prestao izlaziti.

Euroregija ima službenu internetsku stranicu (www.ddseuro.org) koja je osnovana odmah na početku njezina rada. Na njoj se mogu pronaći informacije o članovima euroregije i njihovu djelovanju, kulturnoj suradnji, regionalnom razvoju (gospodarstvo, promet, turizam, sport, obrazovanje), kalendar događanja, izvješća o radu euroregije i dr.⁵²

⁴⁸ <http://gotohungary.com/busó-festival>

⁴⁹ Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske. Hrvatska manjina u Republici Mađarskoj.

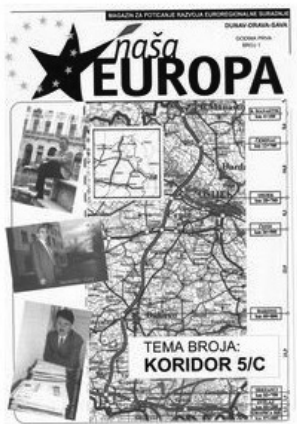
⁵⁰ Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. Mađari.

⁵¹ Nacionalne manjine u BiH, 2015.

⁵² Službena internetska stranica u posljednjih je pet godina jako slabo ažurirana. Podatci o radu euroregije u bilo kojem segmentu nakon 2014. ne mogu se pronaći.

Usporedna analiza međukulturnoga dijaloga i kulturne suradnje hrvatskih euroregija

Istraživanjem međukulturnoga dijaloga i kulturne suradnje na području triju hrvatskih euroregija utvrđeno je da ga ima samo euroregija Dunav–Drava–Sava. Područje kojim se ta euroregija proteže ima bogatu zajedničku povijesnu baštinu, koju članici euroregije koriste kako bi bolje povezali ovo područje i ljude koji ga naseljavaju. Kulturna se suradnja očituje kroz zajedničke projekte, izložbe i kulturna događanja. Neki od tih projekata su Baranja ...koja nas veže, Složena kulturna turistička suradnja, Digitalna povijest, te mnogobrojni festivali (Festival zajedničke kulturne i povijesne baštine prekograničnog područja, Festival hrvatske tamburaške glazbe, Busó festival, Jazz proljetni festival) te aktivnosti raznih kulturnih društava i udruga. Aktivnost euroregije vidljiva je na njihovoj službenoj internetskoj stranici, a neko vrije-

me u njihovu časopisu *Naša Europa*. Da je kulturna suradnja i međukulturni dijalog jedna od tema o kojoj se u euroregiji brine vidi se i iz njihova Statuta, ali i iz svakodnevnoga života. Vodstvo ove euroregije aktivno je na području kulture i prostor je kulturno diversificiran, čime se stvara socijalna kohezija i kulturna vitalnost.

Vodstvo Jadransko–jonske euroregije također je vrlo aktivno. No predmet njihova djelovanja obično je gospodarske prirode, a kulturna se suradnja u njihovim publikacijama i na internetskoj stranici ne spominje. Spomenuta je samo u Statutu euroregije kao jedna od točaka planirane suradnje. Treća euroregija koja se proteže hrvatskim prostorom je euroregija Drina–Sava–Majevisa. Ona je utoliko bolja od Jadransko–jonske euroregije jer održava barem jedan festival koji ima međukulturni dijalog kao sastavnicu, *Drisama fest*, međunarodni festival pjevanja namijenjen djeci koja pohađaju osnovnu školu na području euroregije. Prema priznanjima nekih čelnika euroregije objavljenih u dnevnom tisku u Bosni i Hercegovini, ova je euroregija gotovo neaktivna (ne samo u smislu kulturne suradnje, već općenito). Zahvaljujući toj činjenici lakše je razumjeti zašto ova euroregija nema vlastitu internetsku stranicu, zašto je teško doći do njezina statuta i zašto se o rijetkim sastancima njezina vodstva može saznati samo iz kratkih napisa u dnevnom tisku ili u rubrici vijesti na internetskim stranicama nekolicine općina koje su njezine članice. Stoga, usprkos bogatoj kulturnoj baštini i činjenici da je euroregija osnovana, stanovnici toga područja nemaju nikakvu korist od nje, a kulturni napredak te regije ostavljen je na brigu matičnoj državi. S obzirom na bolnu prošlost koja još uvijek utječe na ljude koji nastanjuju taj prostor danas i koji oblikuje njihovo razmišljanje, međukulturni dijalog mora se poticati, a on nije moguć bez kulturne suradnje. Konstruktivni dijalog i kulturna razmjena vodit će k preobrazbi svih sudionika, i s pomoću njih nadići će se različitosti i stari sukobi ili povijesna neprijateljstva i pronaći zajednički ciljevi za budućnost. Može se reći da je čitavo područje te euroregije na neki način osiromašeno jer je kulturni razvoj jedan od preduvjeta za cjelokupni napredak.

Dakle, usporedna analiza mogla je biti provedena samo na onoj najosnovnijoj razini na kojoj se utvrđuje postoji li međukulturni dijalog i kulturna suradnja u euroregijama koje djeluju na području Hrvatske. Na toj razini može se zaključiti samo da ona postoji u euroregiji Dunav–Drava–Sava, odnosno da je u ostalim euroregijama mala ili nikakva. Svaka dublja analiza nije moguća, jer se međukulturni dijalog i kulturna suradnja koje se odvijaju na području euroregije Dunav–Drava–Sava nemaju s čim usporediti. Nejednakost razvijenosti međukulturnoga dijaloga i kulturne suradnje rezultat je isključivo osobnoga (ne)angažmana pojedinaca koji su uključeni u rad euroregije.

5. Zaključak

Prava na etničko, kulturno, vjersko i jezično određenje neka su od osnovnih ljudskih prava. Prepoznata su, poštuju se i razvijaju na području euroregije Dunav–Drava–Sava. Nacionalne manjine nastanjene na području euroregije prepoznate su u Hrvatskoj, Mađarskoj i Bosni i Hercegovini, njihov se jezik može naučiti u školi, a često je vidljiv u svakodnevnom životu, ne samo u toponimiji nego i u obitelji te u medijskom i kulturnom prostoru.

Sloboda izražavanja je prema članku 10., stavku 1. Europske konvencije o ljudskim pravima *conditio sine qua non* u međukulturnom dijalogu. Od medija se zahtijeva da prenose nove i objektivne informacije te da se bore protiv stereotipa jer se izražavanje koje je uvredljivo i pogrdno (da se i ne spominje klevetničko) smatra direktnom ugrozom kulturne tolerancije. Mediji trebaju prikazati kulturnu raznolikost nekoga društva kako bi gledatelji/slušatelji/čitatelji koji ne dolaze svakodnevno u kontakt s raznim kulturama stekli određenu platformu, odnosno točan kontekst, na kojemu mogu nadograđivati pomirljiv međukulturni dijalog. Takva platforma trebala bi se graditi u svim medijima (televiziji, radiju, novinama, internetu). No, uz opće programe namijenjene cjelokupnom stanovništvu nekog područja/države, neophodno je organizirati i programe namijenjene nacionalnim manjinama. Euroregija do sada nije sudjelovala u organiziranju takvih programa pa je inicijativa ostala samo na državnim institucijama. Program namijenjen nacionalnim manjinama organiziran je u Hrvatskoj i Mađarskoj. Na Hrvatskoj radioteleviziji emitiraju se emisije Prizma i Manjinski mozaik, a na radiju emisija Multikultura. Na Mađarskoj televiziji i radiju postoji hrvatsko uredništvo koje priprema sadržaj namijenjen hrvatskoj nacionalnoj manjini, a koji se iznosi na hrvatskom jeziku.

Europska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima navodi kako je jezik česta zapreka međukulturnom dijalogu. Međukulturni dijalog prepoznaje različite jezične raznolikosti (manjinskih zajednica), no neophodno je i da manjinske zajednice nauče jezik kojim govori većina stanovništva kako bi mogli biti punopravni građani.

Vodstvo koje njeguje multikulturalnost prepoznaje se po tome osigurava li javni prostor (svima dostupan) kako bi se na njemu odvijao međukulturni dijalog. Takvi prostori mogu biti obrazovne (vrtići, škole, sveučilišta), vjerske (crkve, sinagoge, džamije) i kulturne institucije (muzeji, knjižnice, kulturni centri, klubovi mladeži). I u ovom se slučaju ne može u potpunosti tvrditi da je vodstvo euroregije osiguralo takav prostor. Može se reći da je organiziranje određenih projekata i festivala prostor na kojem dolazi do kulturne suradnje, posljedica koje je i međukulturni dijalog. No takvi »prostori« privremena su karaktera i zbog toga nemaju trajnu vrijednost. Inicijativa za osiguranjem takva prostora opet se pronalazi kod državnih tijela koje brinu o nacionalnim manjinama, ali i kod pripadnika nacionalnih manjina povezanih u udruge/društva.

Udruge, odnosno društva, jedan su od stupova na kojima počivaju međukulturni dijalog i kulturna suradnja. Aktivno sudjelovanje stanovnika koji su pripadnici nacionalne manjine na nekom području u životu lokalne zajednice pridonosi njezinu prosperitetu, pa tako i integraciji. Uz udruge, stupovima socijalne kohezije mogu se smatrati i škole. Obrazovanje nacionalnih manjina na cijelom području euroregije moguće je na njihovu jeziku.

Iznimno je važno priznavanje korpusa ljudskih (manjinskih) prava i zajedništva jer bi asimilacija (manjina) značila gubitak kulturne vitalnosti i homogenizaciju, a gubitak zajedništva onemogućio bi međusobno poštovanje i socijalnu inkluziju. Ako je neka kultura dominantna na nekom području, ona samim time nema opravdanje za diskriminaciju (govorom mržnje ili nekim drugim oblikom) na temelju rase, etničkoga podrijetla, vjere ili nekoga drugog identiteta. Za inkluzivno društvo potreban je međukulturni dijalog, a rizici nedijaloga su: stvaranje stereotipa, nesnošljivosti, diskriminacije, stvaranje nemira i neprijateljstava, što dalje vodi segregaciji, uzajamnoj isključivosti i konformizmu (povlačenje u sigurnu zonu). Stoga bi vodstvu euroregije cilj trebao biti ne samo organizirati kulturne događaje nego i još jače raditi na ostvarenju socijalne kohezije, kulturne diversifikacije i kulturne vitalnosti euroregionalnoga područja (na kojima se dosad nije radilo).

Ono što u kulturnoj suradnji i međukulturnome dijalogu postoji, a što je vodstvo euroregije do sada organiziralo većinom su kulturni događaji temeljeni na zajedničkom povijesnom naslijeđu. To je svakako dobar temelj na kojemu ima puno prostora za izgradnju puno složenije kulturne suradnje i međukulturnoga dijaloga. U odnosu na preostale dvije euroregije koje se protežu prostorom Hrvatske, euroregija Dunav–Drava–Sava svakako je najpozitivniji primjer kako se međukulturni dijalog i kulturna suradnja ostvaruju.

LITERATURA I IZVORI

- Busó festival
<http://gotohungary.com/buso-festival>
- Council of Europe:** I. Europäisches Symposium der Grenzregionen. Die Zusammenarbeit europäischer Grenzgebiete. Strasbourg 1972.
- Council of Europe:** Manuel de coopération transfrontalière à l'usage des collectivités locales et régionales en Europe. Strasbourg 1995.
- Council of Europe:** White Paper on Intercultural Dialogue. Strasbourg 2008.
https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf
- Council of Europe:** Declaration on Intercultural dialogue and conflict prevention
<http://www.coe.int/T/E/Com/Files/Ministerial-Conferences/2003-Culture/declaration.asp>
http://www.ifa.de/fileadmin/pdf/abk/inter/europarat_conflict_prevention.pdf
- Council of Europe:** Europska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima.
<https://rm.coe.int/16806d356a>
- Cvitanović,** Alfonso: *Geografski rječnik*. Zadar 2002.
- European Institute for Comparative Cultural Research (ERICarts):** Sharing Diversity. Bonn 2008.
- Euroregija Dunav–Drava–Sava, službena internetska stranica
www.ddseuro.org
<http://culturenet.hr/default.aspx?id=14198>
- Nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini. Izvještaj Vijeća nacionalnih manjina Bosne i Hercegovine o položaju nacionalnih manjina 2010–2015. Sarajevo 2015.
- Perkman,** Markus: »Cross-border co-operation as policy entrepreneurship: explaining the variable success of European cross-border regions«, *C.SGR Working Paper*, 166(2005).
- Perkman,** Markus: »Cross-border regions in Europe: significance and drivers of regional cross-border co-operation«, *European Urban and Regional Studies*, 10(2003), 2.
- Popis škola s nastavom na jeziku i pismu nacionalnih manjina po modelu A, B i C (školska godina 2017/2018)
<https://gov.hr/UserDocsImages/Moja%20uprava/Popis-%C5%A1kola-manjine%202017-2018.pdf>
- Projekt *Digital history*
http://www.ddseuro.org/portal/index.php?option=com_content&task=view&id=75
- Projekt *Složena kulturno-turistička suradnja*
http://www.ddseuro.org/portal/index.php?option=com_content&task=view&id=201&Itemid=65
- Rogić,** Veljko: »Geografski koncept regije«, *Geografski glasnik*, 25(1963).
- Službena internetska stranica projekta *Baranja ...that binds us*
<http://www.obz.hr/hr/pdf/baranja/baranja.swf>
- Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske. Hrvati u Bosni i Hercegovini.
<http://www.hrvatiiizvanrh.hr/hr/hmiu/hrvati-u-bosni-i-hercegovini/41>
- Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske. Hrvatska manjina u Republici Mađarskoj.
<http://www.hrvatiiizvanrh.hr/hr/hmiu/hrvatska-manjina-u-republici-madarskoj/9>
- Statut euroregije
http://www.ddseuro.org/portal/images/pdf/dokumenti/Statut%20%20DDSD%20-%20procisceni%20tekst%20_hr_.pdf
- Tanaka,** Hiroshi: »Carpathian Euroregion and Cross-Border Governance«, *The Journal of Comparative Economic Studies*, 2(2006).

Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. Madari.

<https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/madjari/375>

Ured za nacionalne manjine: Izvješće o provođenju ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i utrošku sredstava osiguranih u državnom proračunu Republike Hrvatske za 2007. godinu za potrebe nacionalnih manjina, Zagreb 2008.

<http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=23872>

INTERCULTURAL DIALOGUE AND CULTURAL COOPERATION ON THE EXAMPLE OF THE DANUBE-DRAVA-SAVA EUROREGION

Mihela Melem Hajdarović

The Miroslav Krleža Institute of Lexicography, Zagreb

mihela.melem@lzmk.hr

ABSTRACT: Territorial cooperation today is one of the main objectives of the European Union's regional policy. Significant progress has been made in the euroregional association of Europe in the 1990s. At that time Croatia got its first Euroregion. It was The Danube–Drava–Sava Euroregion (1998). The article analyzes intercultural dialogue and cultural interaction within that Euroregion through three categories of relevant data for this research - general information, historical heritage and cultural events. The aim of this paper is to determine whether this Euroregion has a successful intercultural dialogue and cultural cooperation and, if so, how it has been achieved. The paper also deals with a shorter parallel analysis of intercultural dialogue and cultural cooperation between this and the remaining two Croatian Euroregions.

Keywords: *euroregion; cross-border cooperation; The Danube–Drava–Sava Euroregion; intercultural dialogue; cultural cooperation*

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje-Nekomercijalno (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Sadržaj smijete umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti i prerađivati ga, uz obvezno navođenje autorstva, te ga koristiti samo u nekomercijalne svrhe.